

«Jeg tror ikke noen kommer 'nærmere Gud' av å drive praksiser. Går det egentlig an for et menneske å komme 'nærmere Gud'? Er ikke Gud alltid akkurat like nær og like fjern alle mennesker?»

«Jesus bor her hos oss»

En retreatfarendes beretning

Den tenkningen som ligger under i mye av det som skjer på retreat handler ikke om gudsnærvær. Det handler om *opplevelsen* av gudsnærvær. Og den kan man kanskje, hvis man er så heldig å være et følelsesmenneske, mane fram av stearinlys og taizésanger. Men de som søker etter opplevelsen og ikke finner den – hvordan skal de fortolke Guds nærvær i sine liv? Hva gjør gjerningskristne når effekten ikke oppstår? Fortviler. Gråter. Prøver igjen. Blir sliten langt inn i marginen. Forlater troen.

TANKER SOM DETTE GROV SEG dypt inn i meg etter en vinterhelg på det flotte retreatstedet Lia gård utenfor Koppang. Jeg gjorde med andre ord som biskopene har anbefalt sine ansatte. Flere bispedømmer tilbyr retreat til ansatte, gratis eller sterkt subsidiert. Dette er i tråd med tenkningen i et dokument fra Kirkemøtet i 1999: *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår*

AV ÅSTE DOKKA

ÅSTE DOKKA (f. 1980) er cand. theol. fra Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo og er studentprest ved Diakonhjemmet høyskole i Oslo. Leder i Norges Kristelige Studentforbund 2004–2006. Medlem av redaksjonskomiteen i Kirke og Kultur.

tid. Her blir retreat omtalt i svært positive ordelag. I Norge finnes det minst seks sentre som holder retreatet året rundt, mens noen få driver i mindre skala.

Lia gård er et av retreatsentrene i Norge med lang fartstid. Det har blitt drevet retreat der i over 30 år. Husfolket driver stedet godt – det er nydelig der, god mat og gode rom (og gode skiløyper!). Jeg tror mange har stort utbytte av opphold her. Det gir anledning til et møte med seg selv, et møte som kan skje fordi man får en liten tenkepause, litt avstand til livet slik det arter seg i sin travle alminnelighet. Jeg tror stedet har stor terapeutisk betydning for utallige mennesker. Og jeg tror de som driver dette stedet er klar over det. Om seg selv skriver de på nettstedet sitt: «Lia Gård ønsker å være et sted hvor mennesker i alle aldre, uavhengig av sivil status, kirketilhørighet og – hvor de er i livet og på trosveien – skal få komme inn i den livgivende Guds nærhet» (www.liagard.no). For dem som driver Lia gård er det et mål at rommet i rommene deres skal være stort.

Jeg fikk utvilsomt et godt møte med meg selv på retreat. Men, noe i meg ble også provosert i løpet av de fire dagene. Jeg dro dit fordi det var en del av jobben min å være der. Samtidig tenkte jeg at det ville være spennende å oppleve retreat. Jeg er en kritisk sjel. Derfor bestemte jeg meg for å møte opplegget med et åpent sinn: å ta med meg det jeg syntes var verdt noe, og la det andre ligge. Mine eventuelle negative reaksjoner skulle heller ikke tas ut i plenum, av respekt for dem som ikke var kommet dit for å høre mine problematiseringer av alt og intet. Til tross for disse gode forsettene, stiller jeg nå, i ettertid, spørsmål: Er det rom for alle mennesker på retreat? For hele mennesket?

«Stille retreat» – eller «stille» retreat

Det var en såkalt «stille retreat» jeg var med på: stille i gangene, stille om natta, stille under måltidene, stille i den åpne tida. To–tre ganger om dagen, ca. 15 minutter hver gang, var det anledning til alminnelig drøs. I tillegg var det hver kveld en lyttegruppe, der man ble invitert til å si noe om dagens tekstmeditasjon. Det ble imidlertid understreket at man ikke skulle kommentere andres innlegg, ikke gå inn i en samtale, men kun lytte, og si noe dersom man selv hadde trang til det. Det ble altså lagt opp til stillhet, til ro – og kanskje også til harmoni? I hvert fall var det et inntrykk av harmoni

man fikk dersom man kastet et blikk på overflaten av retreaten. Ikke at det ikke var tårer, det var det. Men de ble møtt som en del av retreatprosessen, altså på en måte harmonisert. Det ble imidlertid sagt at man ikke nødvendigvis trengte å ha det bare bra på retreat.

Jeg satte pris på stillheten – jeg slapp å småprate, og jeg slapp å spille en sosial rolle. Dog slapp jeg ikke å høre andakter og utlegninger av tekster. Stillheten ble nemlig stadig brutt av tale. Med tidebønner i kirkerommet, med lesninger, med forkynnelse av forskjellig slag. Det var altså slett ikke fravær av lyd eller av stemmer. Tvert imot var det mange og lange monologer, mange regisserte veksellesninger. Det var ikke fravær av tale, det var fravær av *samtale*. Anførselstegnene må dermed flyttes fra å både omklamre ordene *stille* og *retreat*, til bare å beskrive ordet *stille*.

Friksjon og frustrasjon

Der hvor mennesker møtes og skal være sammen, samhandle, vil det alltid oppstå uenighet, friksjon, kanskje provokasjon. Det er vi vant med å forholde oss til. Vi kan snakke sammen om det, luften for hverandre, kanskje bli enige, eller komme fram til løsninger som er til å leve med. Men hva er frustrasjon, uenighet, provokasjon mellom mennesker hvis man ikke får sette ord på det og ikke får sette stemme bak ordene? Det jeg, som er et nokså flegmatisk menneske, opplevde på retreat, var *sinne*. Det opplevdes som en sjelden regresjon til barnets førspråklige stadium – det er en følelse som fordi den er ordløs, og fordi den er sterk, bare kan ytre seg i skrik og slag med armene, avmektige vridninger i barnesetet. Men vi er selvsagt voksne mennesker, og skriker ikke, fekter ikke med armene. Vi tar det heller inn i oss selv. Sinnet blir internalisert, fordi det ikke får komme ut som ord. Jeg kan leve i frustrasjon, i uenighet, i friksjon. Det kan til og med være oppbyggelig å få bryne seg på andre mennesker og meninger. Men sinne, det er en annen sak.

Det gis tilbud om personlig samtale på retreat. Jeg kunne skrive meg opp på liste og snakke med en sjelesørger. Men jeg ville ikke ha sjelesorg. Jeg hadde ikke et åndelig problem, og jeg fryktet (kanskje ubegrunnet?) å høre min frustrasjon snakkes inn i terapeutiske kategorier og plasseres inn i en retreatmessig «prosess» som jeg måtte gjennom. Tvert imot ønsket jeg å diskutere saksmessig uenighet, diskutere praksisene på Lia, valgene de har

gjort. Her meldte spørsmålet seg med stor tyngde: Kan alle ta med hele seg på retreat?

På ett nivå er det likegyldig hva jeg i denne sammenhengen ble provosert av, fordi forskjellige mennesker vil provoseres av forskjellige ting. Samme hvordan de velger å gjøre ting på de forskjellige retreatstedene, så vil det kollidere med det noen av gjestene opplever som sant og rett. Men det som gjør at jeg ikke tror det er rom for meg, eller kritiske mennesker generelt, på retreat, det er at jeg ikke fikk *rom* til å være hele meg i retreaten, for å være det kritiske mennesket jeg er *innenfor* den spirituelle rammen. Dette er alvorlig. For dem som ikke har apparat til å analysere hva som skjer dersom de føler ubehag eller sinne ved det som skjer, er slutningen dessverre ofte: Det er ikke retreaten det er noe galt med, det er meg – dette er noe jeg må gjennom i min åndelige prosess.

Jeg har hørt noen si at prester bør gå på et «ikke-ta-ordet-kurs». Det er en god idé, og hvis noen tar på seg å arrangere det, skal jeg melde meg på. Men da vil jeg lære å ikke ta ordet på en måte som ikke gjør at det gir kvelningsfølelser der det ligger i halsen og kjemper for å få slippe ut. Det kan godt hende at folk som er vant med å ordlegge seg og bli hørt, både i profesjonell og annen sammenheng, bør øve seg i å begrense sin trang til å fortelle verden hva akkurat *jeg* har på hjertet. Det burde kanskje holde å tenke tanken for seg selv. Behovet for å uttrykke seg, si noe i alle sammenhenger, bør ikke alltid føyes. Men samtidig kjente jeg på et ansvar for de andre som var tilstede. Denne massive forkynnelsen – skulle ikke noen ta til motmæle, si noe annet, si noe mer? I tjeneste for oss alle, til beste for dem som ikke selv har ordene som skal til?

La oss snakke om det

I en høymesse i Den norske kirke, eller på en samling i de fleste kirkesamfunn, vet man omtrent hva man får når man trer over dørterskelen. Hvis det er en alternativ liturgi, sitter man med en agenda i hendene. Man har muligheten til selv å vite hva man er og skal være med på, man kan sitte på bakerste benk, dersom man himler med øynene er det ikke sikkert noen ser det, og det er ikke vanskelig å snike seg ut dersom det hele blir for mye. Dessuten varer en gudstjeneste i omlag en time. På retreaten var dette annerledes. Den varte i tre hele døgn, strukket over fire dager. Alle bevegelser var syn-

lige. Og det ble ikke alltid klart på forhånd hva man skulle være med på. Ved en av de viktigste samlingene («kjærlighetsmåltidet» som egentlig fortjener et kapittel for seg selv) fikk vi ingen agende. Retrettmuligheten på retreat er liten: Dersom man velger å ikke møte opp når en programpost skal finne sted, vet man heller ikke hva man har sagt nei til. Summen av dette blir et inntrykk av autoritær åndelighet. Andre stemmer slipper til, men det jeg hørte var hviskende stemmer, som tilhørte noen andre, rommet og rammen var allerede satt. I og med at vi hadde fått beskjed om å ikke kommentere andres innlegg, og fordi noen metasamtale om det vi var med på ikke ble oppfordret, var det bare de stemmene som kommenterte det som skjedde inne i oss, individuelt og åndelig, som slapp ut.

Det skal imidlertid sies at det er flere ulike mennesker som arbeider på Lia gård, og at deres tilnærminger og ordvalg for meg opplevdes som nokså forskjellig fra hverandre, også hva angår refleksjonsnivå. Så monolittisk – det er dog formidlingen ikke på Lia.

Jeg tror det er nødvendig at en mulighet for metasamtale er til stede på retreat, også på stille retreat. I terapigrupper er det viktig at man ikke snakker om det de andre sier i gruppa. Men på retreat foregår det ikke klassisk terapi, men styrt samtale, enetaler og *liturgi*. Nettopp fordi liturgisk virksomhet (og andre monologer) i sin natur er autoritetsstyrt, fordrer feltet åpen refleksjon og diskusjon, det er avhengig av det for å kunne fungere for alle som skal delta. Hvordan skulle de åpnet opp for deltakernes respons? Gitt mulighet for håndsopprekning etter liturgien? Replikk på vitensbyrd? Svaret er ikke opplagt. Men én mulighet til å kombinere kritikk og retreat også i stille retreat, er å ha et grundig seminar som åpning av det hele. Her må liturgisk materiale legges fram, forklares og diskuteres. Kanskje kan man også integrere noe av deltakernes respons i materialet man senere skal bruke? Retreattankens teologiske ethos må i forkant ekspliseres og gjøres gjennomiktig for alle deltakere. Også underveis må det være muligheter for å gi respons på det som skjer, uten at det bryter med retreatens program.

To rom

Fordi strukturene for en slik åpen samtale om det vi gjorde ikke var tilstede, er det som sagt på ett nivå likegyldig hva jeg innholdsmessig reagerte på. På et annet nivå mener jeg likevel det er viktig å si noe om den kristendoms-

forståelsen som jeg opplevde ble formidlet på Lia, fordi den har problematiske sider som kaller på oppmerksomhet, og fordi jeg altså mener at diskusjon om liturgisk praksis er helt nødvendig. Sannsynligvis er teologien som jeg opplevde på Lia, et generelt trekk ved den norske retreatbevegelsen, fordi den ligger implisitt i mye av den felles praksisen og i det materialet som flere retreatsteder benytter seg av. Her mistenker jeg også, på bakgrunn av andres formidlede erfaringer, at Lia ikke er den blomsten i floraen som er mest kritikkverdigg.

Da vi kom til stedet ble vi ønsket velkommen. En av vertene tok godt imot oss med varm suppe, og sa noen ord om retreat, om å trekke seg tilbake for å være sammen med Jesus. **Gudsnærvær handler om fortolkning, ikke om praksis** «Jesus blir så lett en salderingspost i det daglige.» «Vi har det så travelt at vi aldri får tenkt på Jesus.» «Her kan dere få møte Gud.» Utsagn av denne typen førte meg til-

bake i erindringen til et ungdomsarbeid der verden hadde to rom: Et rom for det alminnelige, der vi lever våre liv. Og et annet rom, der Gud var. Utfordringen til oss var å oftest mulig åpne luka inn til Guds-rommet, bruke tid på bibellesning, bønn, kristelig musikk og kristelige aktiviteter. Noen deler av det alminnelige livet kunne også foregå i Guds-rommet, for det finnes flust av kristne fotball-lag, skoler, t-skjorter, og kanskje finnes det også kristen frokostblanding. Men skillet er klart: Gud er ikke i vår verden. Hvis vi vil ha et møte med Gud, må vi selv ta skrittet over terskelen og gå den lette, men akk så anfektete veien opp trappa.

Denne type toroms-tenkning står under sterk kritikk blant annet fra teologer som Dietrich Bonhoeffer, og den står langt fra både skapelsesteologi og inkarnasjonsteologi. Jeg er et menneske som er så heldig at jeg møter Gud hele tida, i alle mine medmenneskers ansikter, i alle livets gjøremål. Gud er med meg i hvert hjerteslag, i hver eneste hverdagstrivialitet. *Uten at jeg trenger å tenke på det.* Uten at jeg trenger å trekke meg ut av det alminnelige. Det er skapelsens og inkarnasjonens mysterium: Uten Gud hadde det ikke vært noe livspust i meg. Gud er hinsidig midt i våre liv, som Bonhoeffer formulerer det i *Motstand og hengivelse*. Jeg trenger ikke være åndelig, søke det som er annerledes for å leve med Gud. Kanskje er jeg heldig? Kanskje har ikke alle det sånn? Jeg hadde det ikke sånn før jeg *forstod* det, jeg heller. Gudsnærvær handler om fortolkning, ikke om praksis. (Og det gjel-

der også der gudsnærværet ikke blir fortolket – Gud er alltid tilstede, uansett.) Derfor hjelper det ikke hvor mange Jesus-meditasjoner og tidebønner jeg ble ledet gjennom. Gudsnærværet handler om en teologisk fortolkning av det allmenne, ikke om særskilte praksiser. Men så lenge man med ord eller program hamrer på at det handler om praksis, om å stille seg åpen, så vil mange fortsette å søke etter Gud med sin praksis, med sine øvelser.

Skal man imidlertid nærme seg dette med sympatiens hermeneutikk, er det likevel mulig at fromhetspraksis kan ha stor verdi, fordi en slik praksis kan by på muligheter for en fortolkning av det allmenne. Etter min mening er det nettopp det liturgisk liv bør være. Men så lenge det alminnelige livet ikke er en del av det praksisen adresserer, forsvinner denne fortolkningsdimensjonen, og praksisen blir først og fremst *øvelser*.

Jeg tror ikke noen kommer «nærmere Gud» av å drive praksiser. Går det egentlig an for et menneske å komme «nærmere Gud»? Er ikke Gud alltid akkurat like nær og like fjernt alle mennesker?

Liturgier og forkynnelse

Det er ofte tidebønner og samlinger i kapellet på Lia. De har valgt å følge liturgier fra Sandom, som er en viktig institusjon innen den norske retreatbevegelsen. I innledningen til liturgiene, skriver Sandom-folket om hvordan de som retreatpionerer kom sammen for å be, men ble lei av sine egne ord og vendinger. I stedet fant de ut, ved hjelp av en engelsk prest, at de ordene man aldri blir lei av, det er Skriftens ord (dette er selvfølgelig ikke sant, for ordene i Skriften er de samme ordene som vi ellers bruker, og man kan fint bli lei av dem). Liturgiene på Lia er derfor sydd sammen av ulike bibelsitater. Jeg vet ikke om det har vært et mål å på denne måten lage «nøytrale» liturgier, men det er uansett ikke resultatet: Utvalg og sammenliming er også fortolkning. Og Bibelen er ingen magisk bok hvis setninger i enhver sammenheng blir meningsfulle og sanne.

For meg fremstår denne bibelbruken som nok et tegn på retreatbevegelsens skepsis til det skapte og det allmenne. Våre egne ord strekker kanskje ikke til hvis vi vil tale om Gud? Dette står i motsetning til den lutherske tanken om inverbasjon (men retreatbevegelsen profilerer seg som økumenisk, så dette er et utenfraperspektiv). Luther sier at Guds ord er helt vanlige ord. Den lutherske teologen Gerhard Ebeling skriver: «Når Bibelen snakker om

Guds Ord, mener den ubetinget ord som ord – ord som, hva angår dets karakter av å være ord, er helt normale, la oss ikke nøle med å si: Naturlige, muntlige ord som foregår mellom mennesker»(i boka *Wort und Glaube* fra 1967, min oversettelse). Poenget med disse ordene er ikke at de er annerledes enn andre ord – som Luther påpeker er ikke Guds ord ord som faller ned fra himmelen (f.eks. en av hans moseboksprekener). Men de alminnelige ordene mennesker bruker til å snakke med hverandre, er åsted for Guds handling – det er ordenes *innhold* og hva de skaper som gjør dem til Guds. Derfor skriver Inge Lønning i boka *Levende Luther* om Jesu *inverbasjon* – altså at Jesus er immanent i ord – helt vanlige ord. *Det* er Guds ord.

Tilbake til Sandom-liturgiene: Jeg lurer på hva som var motivasjonen bak en del av de valgene som er gjort i dem. Liturgiene er preget av utsagnsteologi, nokså abstrakte og formelpregede påstander om Gud som det ene eller det andre, samt beskrivelser av hva det er vi gjør i situasjonen («vi lovsynger deg,» «vi bekjenner våre synder»). De få narrative som fikk plass i liturgi og forkynnelse, ble uten videre og konsekvent fortolket åndelig, og ikke materielt. Det ble aldri henvist til livet slik vi lever det i hverdagen, ingen etikk eller livspraksis – utenom den sterkt avgrensede åndelige – var en del av formidlingen.

Hvis man ønsker å legge seg opp til en monastisk tidebønnstradisjon, kan man etter min mening med fordel følge nonnene og munkene tettere i fotsporene, både med hensyn til oppbygning, gjennomføringspraksis, kroppslig-liturgisk bevissthet og mangfoldig preg. Eller man kan rett og slett skrive noen gode tekster på egenhånd, som lett kan byttes ut dersom man blir lei av dem. Alt i alt opplevde jeg en nokså kjøttløs spiritualitet i liturgi og forkynnelse på Lia: det likner det vi hører på bedehuset – men det er kledd i klosterklær.

«Jesus bor her hos oss»

En liten fortelling ble fortalt: Et barn med tilknytning til Lia hadde laget en flott plakat med setningen: «Jesus bor her hos oss» brent inn i en finerplate. Jeg husker ikke hvilke tanker andaktsholderen knyttet til historien, men jeg tenker at den kan utlegges på to måter. Enten: Jesus bor her hos menneskene, her på jorda. Eller: Jesus bor *på Lia gård*. For dem som bor på Lia hele året, er fortolkningene sammenfallende.

For oss som ikke bor på Lia, men som bare er innom, er betydningen av å skille disse fortolkningene avgjørende. Betoningen av den første fortolkningen er dramatisk mye mer teologisk sann og livsnær enn den andre. Å utvikle den videre, hadde vært et spennende og viktig skritt for retreatbevegelsens utvikling. Vi som lever vanlige liv på vanlige steder, trenger nemlig en teologi og en spiritualitet som handler om nettopp det, og som kan romme det, i all sin ufysiske og kjedelige, herlige og smertefulle kroppslighet.